

Питання 17. Становлення та система освіти в Львівському університеті.

Згідно зі статтями Гадяцької угоди (1658 р.) між Україною і Річчю Посполитою польський уряд обіцяв у майбутньому відкрити в Україні дві вищі школи-академії: одну в Києві, а другу там, де знайдеться для неї відповідне місце. Академіям було обіцяно ті самі права університетів, якими користувався Краківський університет. Тоді ж єзуїтський орден у справі захисту католицизму в Україні покладав особливі надії на свій осередок у Львові. Єзуїти з'явилися у Львові ще наприкінці XVI ст., а в 1608 р. відкрити тут середню школу-колегію. До середини XVII ст. ця колегія занепадала, але все ж була врятована єзуїтами, оскільки користувалася покровительством і підтримкою польських магнатів. Єзуїти розуміли можливість створення на основі братської школи у Львові університету, тому постійно домагалися перетворити свої колегії в академію. Після неодноразових клопотань король Ян II Казимир 20 січня 1661 р. підписав диплом, який надавав єзуїтській колегії у Львові "гідність академії і титул університету" з правом викладання всіх тодішніх університетських дисциплін, присудження вчених ступенів бакалавра, ліценціата, магістра і доктора. Однак відразу ж після підписання диплому створення академії зустріло рішучу опозицію Краківського університету та окремих впливових осіб держави, що його підтримували. Незважаючи на перешкоди, у Львівському університеті навчання велося за зразками інших європейських академії. А згодом польський король Август III у 1758 р. затвердив диплом від 20 січня 1661 р., виданий Яном Казимиром. Від часу заснування і до 1773 р. університет підпорядковувався генералові єзуїтів у Римі. На чолі університету стояв ректор. Навчальний заклад будував і купував нові приміщення, мав свою бібліотеку, найбільшу у Львові друкарню.

Університет складався із двох відділень (факультетів) – філософського і богословського (теологічного). Історичні джерела засвідчують, що у 1667 р. на філософському і теологічному факультетах навчалось близько 500 студентів, а навчальний процес забезпечували вісім викладачів. У середині XVIII ст. кількість студентів збільшилася до 700 осіб, а викладачів – до 15–17. Поляки становили 75% студентів, решту були українці та представники інших етнічних груп.

Навчальний процес у Львівському університеті проводився за програмою єзуїтських шкіл, розроблених ще наприкінці XVI ст.; помітні зміни у цю програму стали вносити лише в середині XVIII ст. На відділі філософії, головним чином вивчали філософську систему Аристотеля; у складі фізики розглядали також елементи математики, астрономії, біології, метеорології, у складі метафізики – питання психології та етики. Вивчали крім цього, історію, географію, грецьку мову та ін. На відділі філософії навчання тривало два-три роки. Після закінчення цього відділу можна було здобувати богословську освіту. На теологічному відділі навчання тривало чотири роки, тут проходили історію церкви, Старий і Новий завіт, догматичне і моральне

богослов'я, канонічне право, казуїстику, старосєврейську мову. Всі університетські дисципліни викладали професори.

У середині і другій половині XVIII ст. у зв'язку з розвитком наукових знань, зокрема природничих наук, сталися зміни у навчальному процесі університету. У 1744 р. було відкрито кафедру математики, яку очолив Ф. Гродзінський – автор підручника з архітектури і математики, створено математично-фізичний кабінет, відкрито університетську астрономічну обсерваторію. Почали викладати польську, французьку і німецьку мови, географію та історію, як окремі предмети.

Після розпуску у 1773 р. ордену єзуїтів було закрито і Львівський університет. Однак незабаром ряд підрозділів єзуїтської академії стали підвалинами Йосифінського університету у Львові.

У 1772 р. Галичина увійшла до складу Австрійської імперії. З метою централізації і германізації багатонаціональної держави уряд імператора Йосфа II велику увагу приділяв освіті, в тому числі вищій. У Львові передбачалося створити університет.

Університетові було передано приміщення колишнього ордену тринітаріїв на Краківській вулиці. Урядовим рішенням від 17 червня 1784 р. визначено персональний склад викладачів та бюджет університету. У дипломі вказувалося що Львівський університет створюється у складі чотирьох факультетів: філософського, юридичного, медичного і теологічного. Урочисте відкриття університету відбулося 16 листопада 1784 р.

Вищим органом управління університетом був сенат (консисторія). До його складу входили ректор, декани та сеньйори (найстаріші за віком і стажем професори). Сенат вирішував найважливіші питання, які стосувалися загального керівництва університетом, зокрема навчальний процес, наукова робота, присудження вчених ступенів, адміністративні справи. Всі інші справи вирішували декани, що одночасно були директорами факультетів. Слід зазначити, що університет мав певну автономію.

Усі студенти університету перші три роки навчалися за програмою філософського факультету, який був загальноосвітнім, підготовчим. Після закінчення філософського факультету студенти або продовжували навчатися на ньому з метою поглиблення своїх знань в галузі окремих наук, або переходили на один з вищих факультетів – юридичний, медичний чи теологічний, навчання на яких тривало чотири роки. Навчальний процес відбувався латинською, польською та німецькими мовами. В 1825 р. було відкрито кафедру польської мови і літератури.

У 1787 р. при теологічному факультеті функціонував *studium Ruthenum* – українські ("руські") курси з дворічним навчанням українською мовою. Вони діяли до 1806 р.

Майже до кінця XIX ст. в університеті діяло три факультети: юридичний, філософський і теологічний. Юридичний факультет був провідним в університеті, як за кількістю студентів та викладачів, так і за державним

пріоритетом. У 1891 р., після тривалих зволікань, австрійський імператор Франц Йосиф I видав розпорядження про відкриття медичного факультету, що й відбулося урочисто 9 вересня 1894 р.

Кожний із чотирьох факультетів керувався колегіальним органом – радою професорів факультету, або колегією, до якої входили декан, продекан, всі професори і два виборні представники від доцентів. Кафедр у сучасному розумінні цього слова, не було, поняття кафедра пов'язувалося з особою професора, що читав певний курс лекцій. Проте в університеті діяли наукові заклади, або інакше – інститути, які приблизно відповідають сучасному поняттю про кафедру чи кабінет. В інститутах відбувалися практичні та семінарські заняття, вони мали постійні приміщення, обладнання, бібліотеки та обслуговуючий персонал. У вересні 1894 р. було утворено університетський архів, йому передано всі справи і книги, виданні до 1848 р.

Педагогічний персонал Львівського університету складався з професорів, приват-доцентів, асистентів і лекторів. Право викладання в університеті, або доцентуру (*venia docendi*) можна було отримати лише після здобуття звання доктора, проходження габілітації та затвердження Міністерством освіти у Відні. Кількісний склад викладачів постійно збільшувався.

Протягом другої половини XIX ст. тривала боротьба за право відвідування університетських студій жінками. У 1897 р. жінкам було дозволено навчатися на філософському факультеті, а в 1900 р. – на медичному та відділі фармацевтики. Жінки неодноразово вимагали дозволити їм навчатися на юридичному факультеті, але уряд не йшов їм назустріч.

Навчання в університеті для переважної частини студентів було платним. Зовсім не платили за навчання студенти теологічного факультету. На світських факультетах такими пільгами користувалися лише частина студентів (студенти, які подавали свідоцтво про бідність і успішно складали семестрові колоквіуми). Крім плати за навчання, студенти сплачували таксу за іматрикуляцію (урочисте прийняття в студенти), платили за іспити, колоквіуми, семінарські заняття, за право користування бібліотекою тощо.

Були і студентські стипендії. Степендійний фонд складався в основному з пожертвувань приватних осіб. Найбільш відомими були фонди імені Кароля Людвіга, Ю. Словацького, Цалевича, Гаєцького та ін. Студенти мали гуртожитки, проте кількість місць у них була обмеженою.

На юридичному, філософському і теологічному факультетах навчання тривало чотири роки, на медичному – п'ять, на фармацевтичному відділі медичного факультету – два або три роки. Навчальний рік поділявся на два семестри: зимовий (з 1 жовтня до 20 чисел березня) та літній (кінець квітня – кінець липня). Студенти мали право вибору навчальних дисциплін. До 70-х років XIX ст. навчання на всіх факультетах відбувалося в основному німецькою мовою, на теологічному – латинською; кілька дисциплін читали українською та польською мовами. 27 квітня 1869 р. польська мова спеціальним розпорядженням імператора була визнана як офіційна в цілому

краю – поступово відбувалася полонізація Львівського університету. 4 липня 1871 р. імператор Франц Йосиф I видав розпорядження про скасування обмежень на читання лекцій польською і українською мовами на юридичному і філософському факультетах.

Наукове життя Львівського університету другої половини XIX–початку XX ст. зазнало чималих змін. Запроваджувалося викладання нових дисциплін, створювалися нові кабінети, лабораторії тощо. Викладачі університету написали низку підручників та навчальних посібників, виконували цінні наукові дослідження, переважно з природознавства.

Значний доробок залишили й викладачі гуманітарного напрямку. Проф. Львівського університету, ліцею й семінарії, а згодом Перемишлянського богословського ліцею і дяко-вчительського інституту І. Лаврівський, прихильник освіти народу, на відміну від інших професорів-українців читав свої лекції українською мовою і з власної ініціативи викладав студентам "руську граматику", склав шеститомний польсько-український словник, видав "Буквар" для парафіяльних шкіл (1838), підготував у власній переробці з німецької підручник методики для вчителів народних шкіл (1837), працював над підготовкою популярної історії Русі, переклав польською мовою літопис Нестора, зібрав і передав для загального користування цінну бібліотеку.

Інший професор львівського університету М. Гриневецький, досліджував ареал поширення української мови, доводячи, що нею розмовляє населення не тільки на Подніпров'ї, а й в Галичині і на Закарпатті, вивчав історію рідного краю, збирав першодруки та інші пам'ятки старовини.

Цінні працю з історії української Церкви підготував професор університету і видний церковний діяч Михайло Гараевич. Вона дала історичне обґрунтування відновлення Галицької митрополії у Львові (1808). Історик-краєзнавець В. Компаневич склав зведені літописи львівських монастирів, брав участь у перекладі "Хроніки міста Львова" Ю. Зиморовича (1835), виступав у пресі зі статтями про старовинні пам'ятки Галичини.

Львівський університет славиться своїми вихованцями, власне вони формують і розвивають імідж навчального закладу, тим більше у 30–40-і роки XIX ст., а пізніших років – І. Я. Франко. Саме в цей час гуманітарна наука – історія, література й красне письменство заявили про себе як виразники національного руху й духу, коли продемонстрували активність тогочасної освіченої суспільної верстви щодо реалізації наукових і культурно-мовних завдань: піднесення освіти народу, обстоювання засад шкільного навчання рідною мовою, створення граматики та словника української мови, зацікавлення історичним минулим. Репрезентантом нових віянь в національному русі цих років стала "Руська Трійця" – громадсько-культурне угруповання демократичного спрямування, що сформувалося серед студентів університету – Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький.